

# Διαχρονική ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 1990-2003)

των **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΛΗΜΗ**, Στελέχους Μάρκετινγκ ΕΤΕ – Υποψ. Διδάκτορας Πανεπιστημίου Μακεδονίας  
**ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΣΟΠΟΓΛΟΥ**, Καθηγητή – Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

## I. Εισαγωγή - σκοπός

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, ουσιαστικά μετά το 1987 και με βάση τα πορίσματα της επανομαζόμενης «Επιτροπής Καρατζά», εισέρχεται σε μια περίοδο εκσυγχρονισμού της λειτουργίας του και προετοιμασίας για το άνοιγμα της τραπεζικής αγοράς στον ευρωπαϊκό και διεθνή ανταγωνισμό. Στην έρευνα που ακολουθεί γίνεται μια διαχρονική ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού τομέα, καλύπτοντας την περίοδο της έναρξης του εκσυγχρονισμού του (1990) μέχρι και λίγο μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (2003).

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι να εξετάσει τη διαχρονική εξέλιξη επιλεγμένων δεικτών: μεγέθους, κερδοφορίας, αποτελεσματικότητας, παραγωγικότητας, ποιοτικής σύνθεσης εσόδων και εξόδων, ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την πορεία του ελληνικού τραπεζικού κλάδου, τις προκλήσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα. Σημειώνεται ότι σχετικές έρευνες<sup>1</sup> έχουν παρουσιαστεί και στο παρελθόν, αφορούν όμως μικρότερα χρονικά διαστήματα και μικρότερο αριθμό αξιολογούμενων στοιχείων.

Η εξεταζόμενη περίοδος, με βάση τις εξελίξεις στον τραπεζικό κλάδο, κρίθηκε αναγκαίο να χωριστεί σε 3 υποπεριόδους, για τους παρακάτω λόγους:

<sup>1</sup> Hardy Daniel και Συμιγιάνης Γιώργος: «Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα». Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος Νο. 11, Ιούνιος 1998, σελ. 7-27.  
Heather D. Gibson: «Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών: πρόσφατες εξελίξεις». Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος Νο 24, Ιαν. 2005, σελ. 7-27.

α) 1990-1995: είναι η περίοδος υλοποίησης της αναμόρφωσης του τραπεζικού συστήματος, σύμφωνα με τις εισηγήσεις της «Επιτροπής Καρατζά» (1987) και η περίοδος προσαρμογής στη λειτουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς (1992-1995).

β) 1995-2000: είναι η περίοδος σημαντικών ανακατατάξεων στην εγχώρια τραπεζική αγορά, προκειμένου να προετοιμαστούν οι τράπεζες για τον εντεινόμενο ευρωπαϊκό και διεθνή ανταγωνισμό.

γ) 2001-2003: είναι η περίοδος αμέσως μετά την ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ και την υιοθέτηση του ευρώ ως ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος.

Η ανάλυση που ακολουθεί στηρίζεται αποκλειστικά σε στοιχεία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (ισολογισμοί και αποτελέσματα χρήσης), όπως δημοσιεύονται από έγκυρους φορείς (Τράπεζα της Ελλάδος και Ελληνική Ένωση Τραπεζών). Το δείγμα της μελέτης αφορά στις ελληνικές εμπορικές τράπεζες, που αντιστοιχούν περίπου στο 88% του ενεργητικού των τραπεζών<sup>2</sup>. Εξαιρούνται οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί (π.χ. Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο), οι συνεταιριστικές και οι ξένες τράπεζες. Η συγκέντρωση των στοιχείων καλύπτει τους παρακάτω τομείς:

1. στοιχεία μεγέθους: αριθμός καταστημάτων και προσωπικού, σύνολο ενεργητικού, καταθέσεων, χορηγήσεων, ίδια κεφάλαια κ.ά.
2. στοιχεία κερδοφορίας: καθαρά κέρδη προ φόρων, οργανικά κέρδη, δείκτες κερδοφορίας (ROE, ROA), δείκτης περιθωρίου κέρδους κ.ά.
3. στοιχεία αποτελεσματικότητας και παραγωγικότητας: δείκτες όπως λειτουργικά έξοδα προς έσοδα, κέρδη ανά υπάλληλο, χορηγήσεις ανά υπάλληλο κ.ά.
4. ποιοτικά στοιχεία: σύνθεση επιτοκιακών και μη επιτοκιακών εσόδων, λόγος χορηγήσεων προς καταθέσεις, αριθμός προσωπικού ανά κατάσταση κ.ά.
5. άλλοι χρηματοοικονομικοί δείκτες: δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, χρηματοοικονομικής μόχλευσης, ρευστότητας.

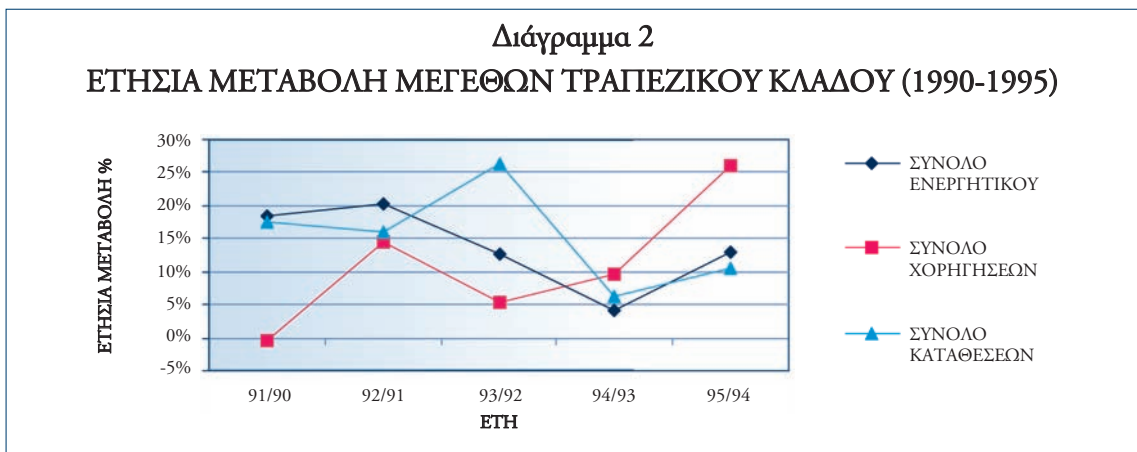
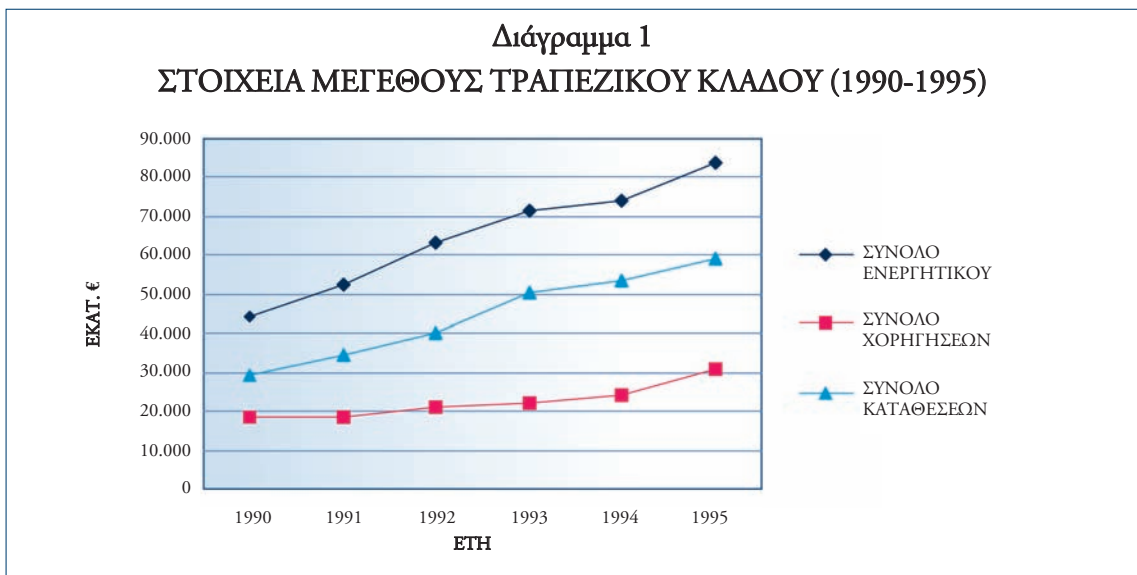
<sup>2</sup> Καμπέρογλου Νίκος, Μπρισίμης Σοφ., Συμιγιάννης Γιώργος: «Διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά των τραπεζών και η σημασία τους για τη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής». Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος Νο 18, 12/01, σελ. 63-83.

## II. Ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 1990-1995)

Από τη σχετική ανάλυση των στοιχείων της περιόδου αυτής προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

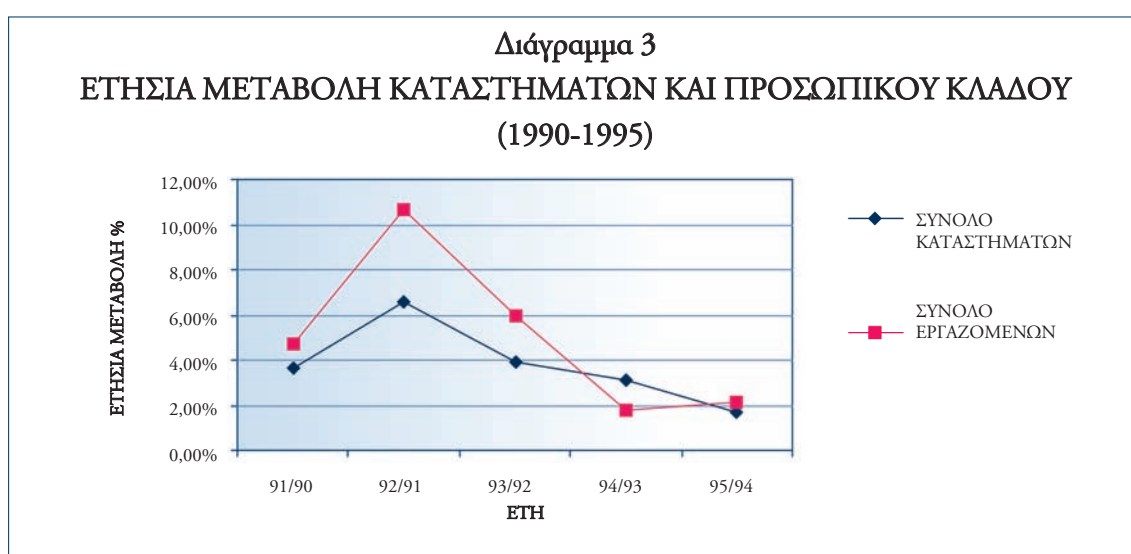
- το **σύνολο του ενεργητικού** αυξάνεται συνεχώς στην εξεταζόμενη περίοδο με σημαντικούς ρυθμούς. Σωρευτικά σε επίπεδο 5ετίας η αύξησή του ανήλθε σε 88,16%.
- Το **σύνολο των χορηγήσεων** του κλάδου κινήθηκε και αυτό με ανοδικούς ρυθμούς και παρουσίασε σωρευτική αύξηση 65,6%.
- Οι **καταθέσεις στο σύνολο του κλάδου** αυξήθηκαν στο σύνολο της 5ετίας κατά 101%, παρουσιάζοντας εντονότερους ρυθμούς κατά την πρώτη 3ετία.

Η εξέλιξη των μεγεθών και των ετήσιων ρυθμών μεταβολής τους απεικονίζονται στα παρακάτω διαγράμματα.



Η παραπάνω εικόνα αποδίδει πλήρως την κατάσταση της σταδιακής απελευθέρωσης του τραπεζικού συστήματος, της άρσης των περιορισμών, της απελευθέρωσης της κίνησης των κεφαλαίων, της πιστωτικής επέκτασης και της σταδιακής μετάβασης σε ένα πιο ανταγωνιστικό περιβάλλον με προσφορά νέων τραπεζικών προϊόντων.

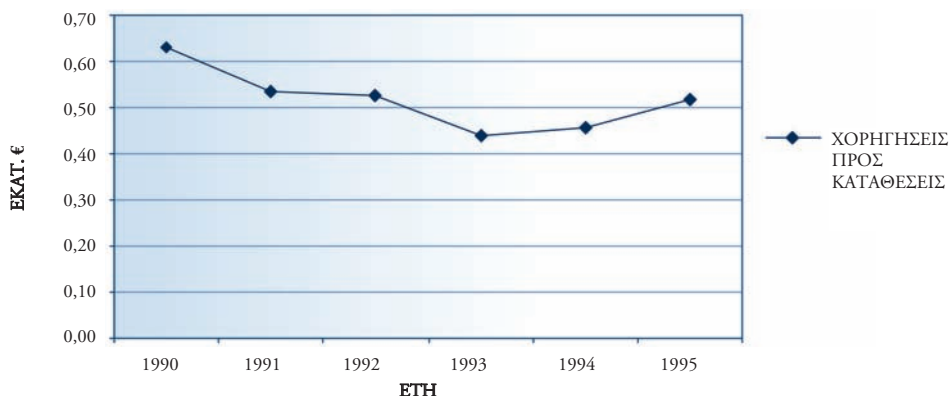
Ο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων που λειτουργούν στην Ελλάδα αυξάνεται κατά 20% από 1.960 σε 2.360 στη διάρκεια της 5ετίας. Το ίδιο και η απασχόληση στον τραπεζικό τομέα, με ελαφρά πιο έντονους ρυθμούς. Αποτέλεσμα της δυσανάλογης αύξησης της απασχόλησης στον τραπεζικό κλάδο είναι η αύξηση του δείκτη «αριθμός προσωπικού ανά κατάστημα» από 21,2 σε 22,5.



Η παραγωγικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σταδιακά βελτιώνεται στη διάρκεια της 5ετίας.

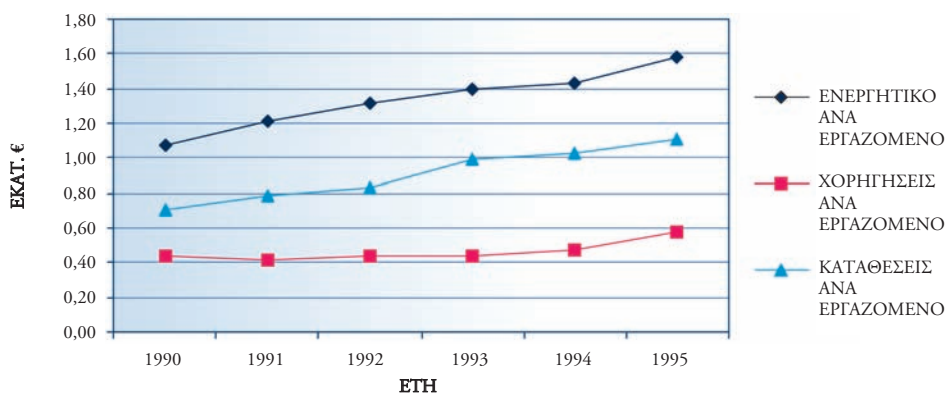
- Ειδικότερα, ο δείκτης ενεργητικό ανά κατάστημα αυξάνεται σωρευτικά κατά 56% υποδηλώνοντας τη δυναμική του κλάδου και τα περαιτέρω περιθώρια ανάπτυξής του. Οι χορηγήσεις και οι καταθέσεις ανά κατάστημα παρουσιάζουν σωρευτική άνοδο κατά 38% και 68% αντίστοιχα. Έτσι αποκαλύπτεται η αδυναμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος να διοχετεύσει τα αντληθέντα κεφάλαια σε παραγωγικές χρήσεις, μέσω χορηγήσεων προς τις επιχειρήσεις. Η εικόνα αυτή γίνεται εμφανέστερη από τη διαχρονική μείωση του δείκτη χορηγήσεις προς καταθέσεις από 63% σε 51% στο τέλος της 5ετίας. Σημειώνεται εδώ η ύπαρξη ιδιαίτερα υψηλών επιτοκίων την περίοδο εκείνη.

**Διάγραμμα 4**  
**ΔΕΙΚΤΗΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΚΛΑΔΟΥ (1990-1995)**

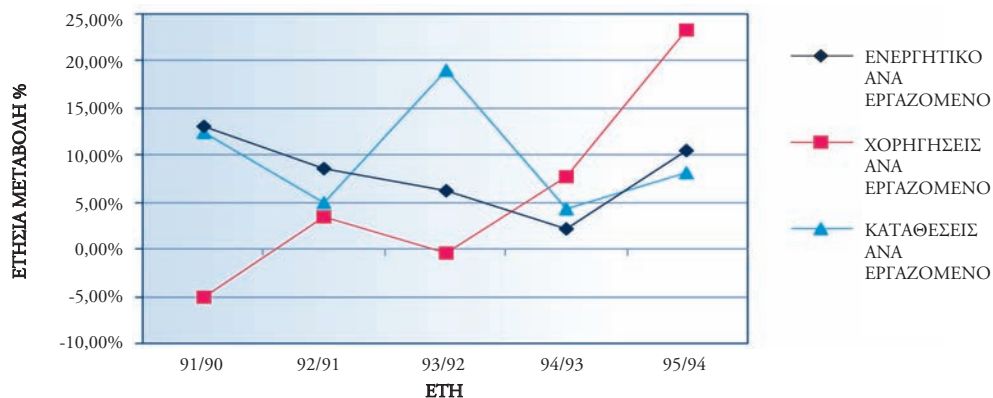


- Οι χορηγήσεις ανά εργαζόμενο παρουσιάζουν ήπια ανοδική πορεία, ενώ πιο έντονα ανοδική είναι η πορεία του ενεργητικού και των καταθέσεων ανά εργαζόμενο.

**Διάγραμμα 5**  
**ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΓΕΘΩΝ ΚΛΑΔΟΥ ΑΝΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟ (1990-1995)**



**Διάγραμμα 6**  
**ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΜΕΓΕΘΩΝ ΚΛΑΔΟΥ ΑΝΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟ (1990-1995)**



### III. Ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 1995-2000)

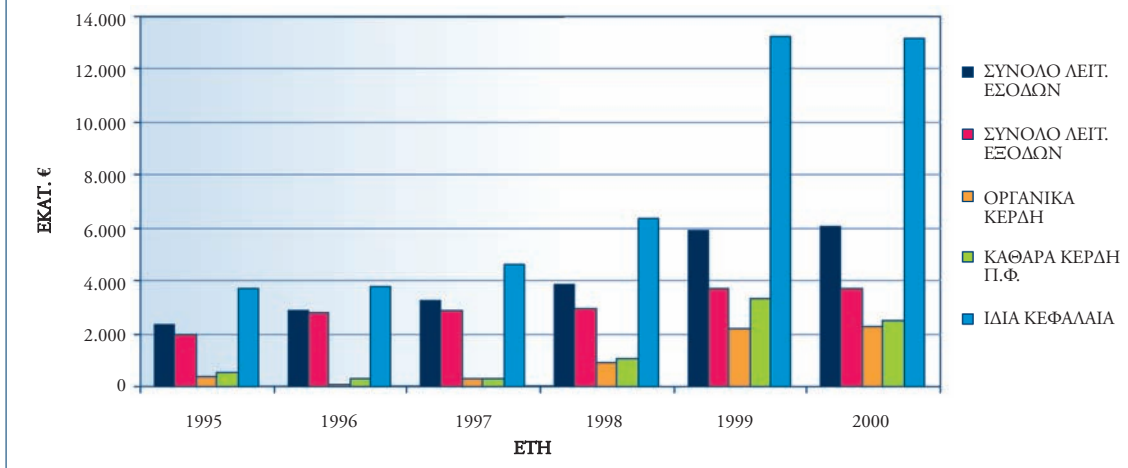
Από τη σχετική ανάλυση των στοιχείων της περιόδου αυτής προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- Το **σύνολο του ενεργητικού** αυξάνεται συνεχώς στη διάρκεια της 5ετίας με σημαντικούς ρυθμούς (σωρευτική αύξηση 83,29%).
- Το **σύνολο των χορηγήσεων** του κλάδου κινήθηκε και αυτό με αδιάλειπτους ανοδικούς ρυθμούς και σωρευτικά αυξήθηκε κατά 78,04%.
- Ελαφρά πιο ενισχυμένους ρυθμούς ανάπτυξης παρουσίασαν οι **καταθέσεις** στο σύνολο του κλάδου που αυξήθηκαν σωρευτικά κατά 89,65%.



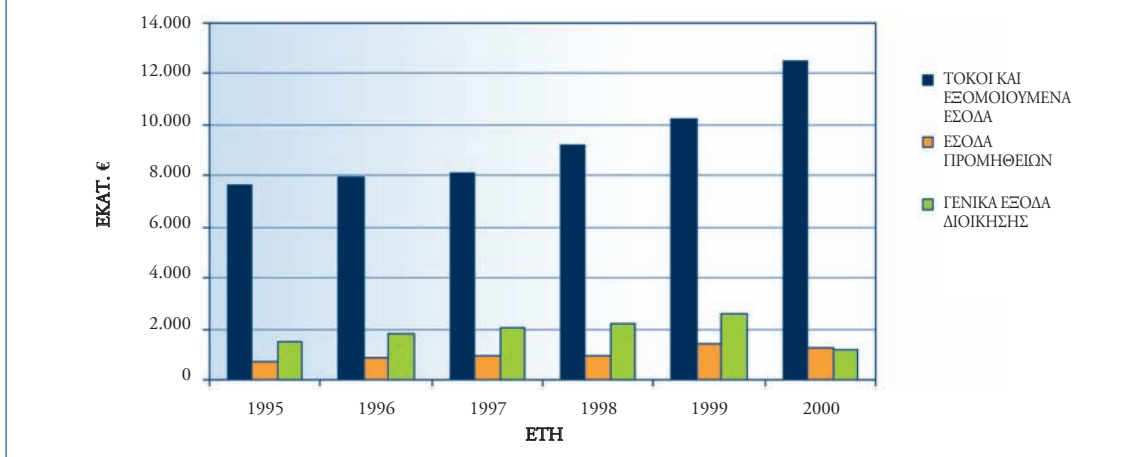
- Το σύνολο των **λειτουργικών εσόδων** του κλάδου κινήθηκε έντονα ανοδικά κατά την εξεταζόμενη 5ετία, με κορύφωση το 1999, προφανώς λόγω της έντονης δραστηριότητας χρηματιστηριακών πράξεων της περιόδου, παρουσιάζοντας σωρευτική άνοδο κατά 157%.
- Τα **λειτουργικά έξοδα** ακολούθησαν ηπιότερους ρυθμούς ανόδου, με αποτέλεσμα τα **οργανικά κέρδη του κλάδου** να παρουσιάσουν θεαματική σωρευτική αύξηση κατά 527%.
- Τέλος, ενδεικτική της αναπτυξιακής δυναμικής του κλάδου την περίοδο αυτή είναι η αύξηση των **ιδίων κεφαλαίων**, τα οποία ενισχύθηκαν ιδιαίτερα κατά το 1998 και 1999 με τις διαδοχικές αυξήσεις μετοχικών κεφαλαίων στο ΧΑΑ. Σωρευτικά σε επίπεδο 5ετίας, τα ίδια κεφάλαια αυξήθηκαν κατά 252%.

**Διάγραμμα 8**  
**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ (1995-2000)**



- Τα **επιτοκιακά και μη επιτοκιακά έσοδα** αυξήθηκαν σωρευτικά κατά 63,6% και 71,4% αντίστοιχα, καταδεικνύοντας τη σταδιακή στροφή προς νέες εργασίες μεσο-λαβητικής μορφής. Παρόλα αυτά ο κύριος όγκος των εσόδων του τραπεζικού κλάδου προέρχεται από τα επιτοκιακά έσοδα, λόγω και των υψηλών επιτοκιακών περιθωρίων.

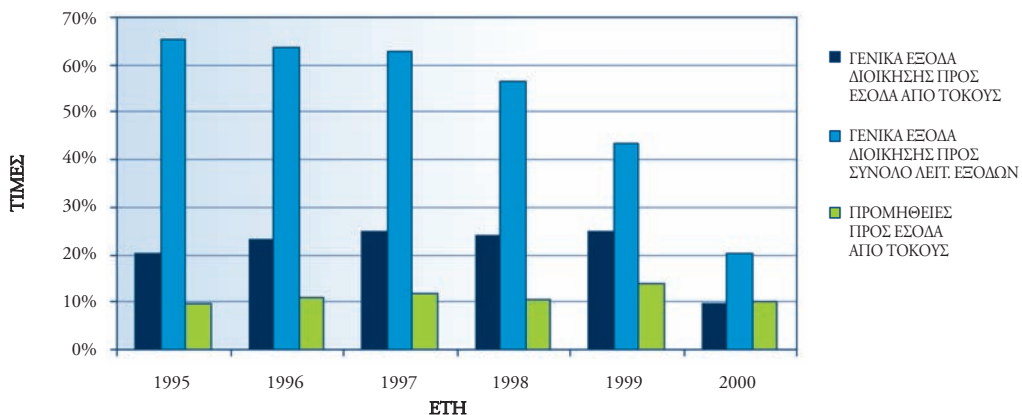
**Διάγραμμα 9**  
**ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΚΛΑΔΟΥ (1995-2000)**



- Τα **γενικά έξοδα διοίκησης** των τραπεζών εμφάνιζαν διψήφιους ρυθμούς ανόδου με εξαίρεση το 2000, όπου παρατηρήθηκε δραστική μείωση αυτών, ως ενδεχόμενη επίπτωση των συγχωνεύσεων των προηγούμενων ετών. Τα διοικητικά έξοδα μειώθηκαν σωρευτικά κατά 20,6%, επιδρώντας θετικά στην κερδοφορία του κλάδου.

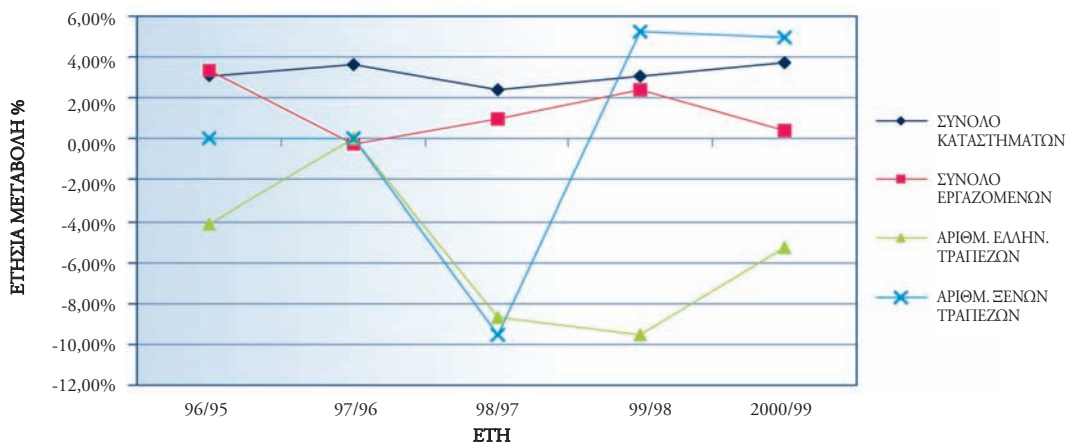


**Διάγραμμα 10**  
**ΕΞΕΛΙΞΗ ΔΕΙΚΤΩΝ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΕΣΟΔΩΝ-ΕΞΟΔΩΝ (1995-2000)**



- Το **δίκτυο των τραπεζικών καταστημάτων** αυξάνεται σωρευτικά κατά 400 καταστήματα (17%), το σύνολο των **απασχολούμενων** αυξήθηκε κατά 3.762 υπαλλήλους δηλ. 7%, ο **αριθμός των ελληνικών τραπεζών** μειώθηκε κατά 6 (από 24 σε 18), ενώ των ξένων τραπεζών παρέμεινε σταθερός (21). Ο κλάδος περνάει σε φάση συγκέντρωσης<sup>3</sup> μέσω των συγχωνεύσεων της περιόδου αυτής και τα καταστήματα αποτελούν το κυρίαρχο κανάλι διανομής των τραπεζικών υπηρεσιών.

**Διάγραμμα 11**  
**ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΛΑΔΟΥ (1995-2000)**

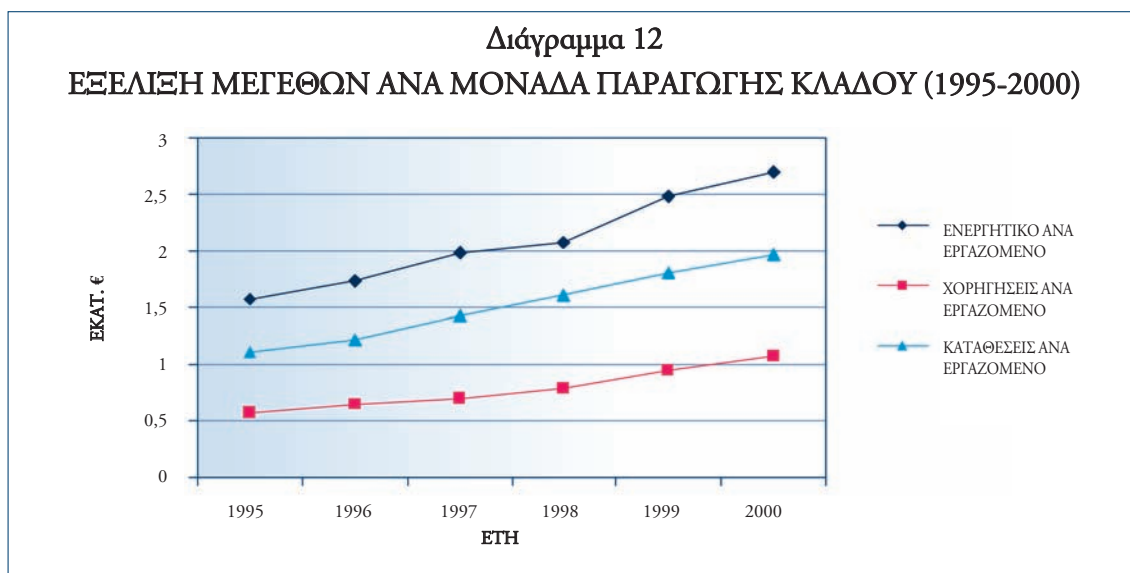


<sup>3</sup> Heather D. Gibson και Δεμμέναγας Νίκος: «Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999». Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος Νο 19, Ιούλιος 2002, σελ. 7-21.



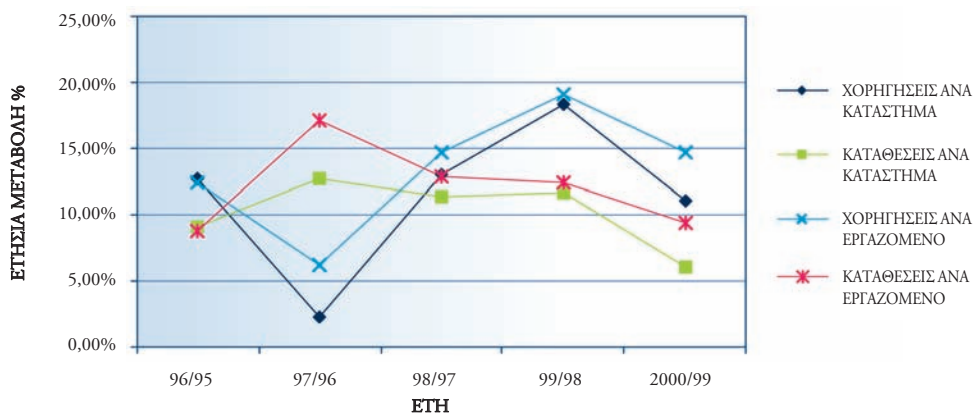
Σχετικά με την **παραγωγικότητα, την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα** του συνόλου του τραπεζικού κλάδου για την περίοδο 1995-2000, προκύπτουν τα εξής:

- Ο δείκτης «**ενεργητικό ανά κατάσταση**» αυξήθηκε σωρευτικά κατά 56,7%, γεγονός που καταδεικνύει την αύξηση του τραπεζικού προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας.
- Ο δείκτης «**καταθέσεις ανά κατάσταση**» παρουσιάζει συνεχή και σταδιακή άνοδο, ξεκινώντας από 25 εκατ. € το 1995 και καταλήγοντας σε 40,54 εκατ. € για το 2000 αυξανόμενος κατά 62%. Ο δείκτης «**καταθέσεις ανά εργαζόμενο**» από 1,11 εκατ. € το 1995 έφθασε τα 1,97 εκατ. € το 2000, αυξανόμενος κατά 77,5%.
- Ο δείκτης «**χορηγήσεις ανά κατάσταση**» αυξήθηκε από 12,98 εκατ. € το 1995 σε 22,25 εκατ. € το 2000, αυξανόμενος σωρευτικά κατά 71,4%. Ο δείκτης «**χορηγήσεις ανά εργαζόμενο**» αυξήθηκε από 0,58 εκατ. € το 1995 σε 1,08 εκατ. € το 2000, που αντιστοιχεί σε σωρευτική αύξηση κατά 86, 2%.



- Από την εξέλιξη των προαναφερόμενων δεικτών προκύπτει μια σταδιακή βελτίωση της παραγωγικότητας του τραπεζικού συστήματος και της ικανότητάς του να προωθή τα αντληθέντα από καταθέσεις κεφάλαια σε παραγωγικές χρήσεις, μέσω του μηχανισμού των χρηματοδοτήσεων.

**Διάγραμμα 13**  
**ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΔΕΙΚΤΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΗΣΕΩΝ**  
**ΑΝΑ ΜΟΝΑΔΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (1995-2000)**



- Ο δείκτης «**μη επιτοκιακά (προμήθειες) προς επιτοκιακά έσοδα (τόκοι)**» δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Η εξέλιξη αυτή δεν είναι θετική, καθώς αποκαλύπτει την αδυναμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος να παρακολουθήσει τις διεθνείς τάσεις, όπου το μίγμα των εσόδων διαφοροποιείται προς όφελος των εσόδων από προμήθειες. Σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, η εντεινόμενη αύξηση του ανταγωνισμού οδηγεί σε συρρίκνωση των επιτοκιακών περιθωρίων (spreads), κάτι που στην Ελλάδα δεν έχει γίνει στον αναμενόμενο βαθμό (1995-2000), με αποτέλεσμα οι τράπεζες να μην έχουν αναπτύξει επαρκώς νέες μεσολαβητικές δραστηριότητες (π.χ. διαχείρισης διαθεσίμων, τραπεζοασφαλιστικά προϊόντα κ.ά.) ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή των μη επιτοκιακών εσόδων.
- Ο **δείκτης της λειτουργικής αποτελεσματικότητας** (λειτουργικά έξοδα προς λειτουργικά έσοδα) βελτιώνεται διαρκώς από το 1997 και μετά, καθώς από το 96% το 1996 πέφτει στο 62% το 2000. Αυτή η θετική εξέλιξη αποτυπώνει τις επιδράσεις του εκσυγχρονισμού του τραπεζικού τομέα μέσω της τεχνολογίας, της αναδιάρθρωσης των υπηρεσιών και της τάσης συγχώνευσης των ελληνικών τραπεζών.
- Σχετικά με τους **δείκτες αποδοτικότητας ROE και ROA** παρατηρείται μικτή τάση. Ο **δείκτης της αποδοτικότητας των ιδίων κεφαλαίων** παρουσιάζει σωρευτική βελτίωση της τάξης του 35,7%. Αντίστοιχη είναι η συμπεριφορά του **δείκτη αποδοτικότητας του ενεργητικού** που παρουσιάζει σωρευτική αύξηση της τάξης του 166%, αναδεικνύοντας το δυναμισμό των τραπεζικών ιδρυμάτων.
- Από την ανάλυση του δείκτη αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων σε 3 επιμέρους δείκτες<sup>4</sup>, εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα. Ο **δείκτης του περιθωρίου κέρδους** απο-

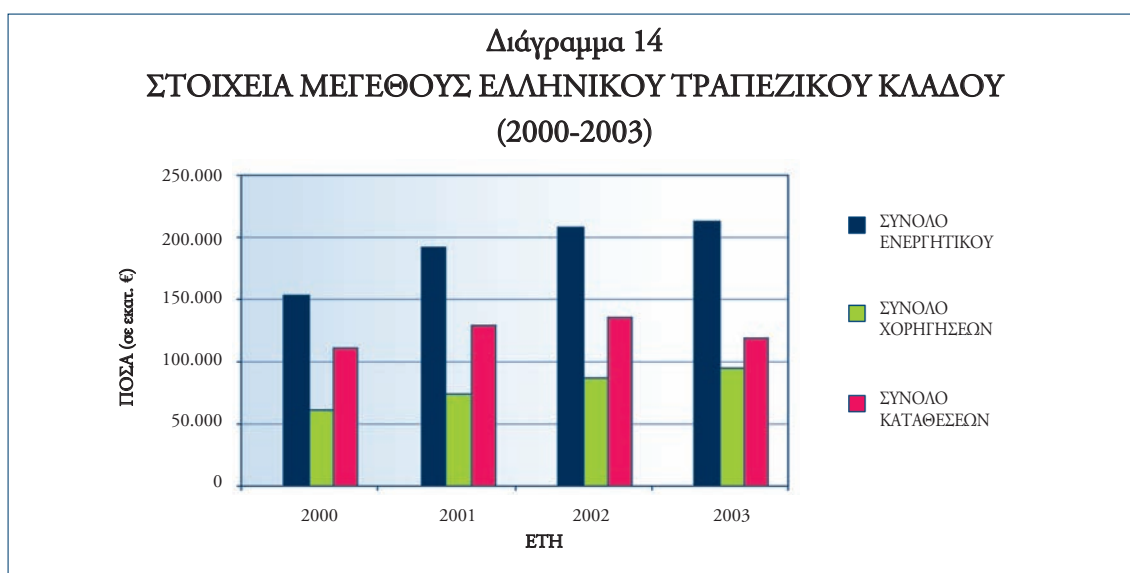
<sup>4</sup> Νούλας Αθανάσιος: «Κερδοφορία και αποτελεσματικότητα των ελληνικών τραπεζών» Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών γ'-δ' τρίμηνο 1999, σελ. 53-60.

καλύπτει μια διαχρονική ανοδική πορεία, με μειούμενους όμως ρυθμούς. Ο **δείκτης εκμετάλλευσης του ενεργητικού** (λειτουργικά έσοδα προς ενεργητικό) παρουσιάζει μικρές μεταβολές μκτής κατεύθυνσης και κινείται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (2,81% έως 4,21%). Ο **δείκτης της χρηματοοικονομικής μόχλευσης** (ενεργητικό προς ίδια κεφάλαια), που καταδεικνύει το βαθμό χρήσης ξένων κεφαλαίων και την επίπτωση που αυτός έχει στην αύξηση των κερδών, παρουσιάζει σταδιακή μείωση, προφανώς λόγω των διαδοχικών αυξήσεων κεφαλαίου της περιόδου.

#### IV. Ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 2001-2003)

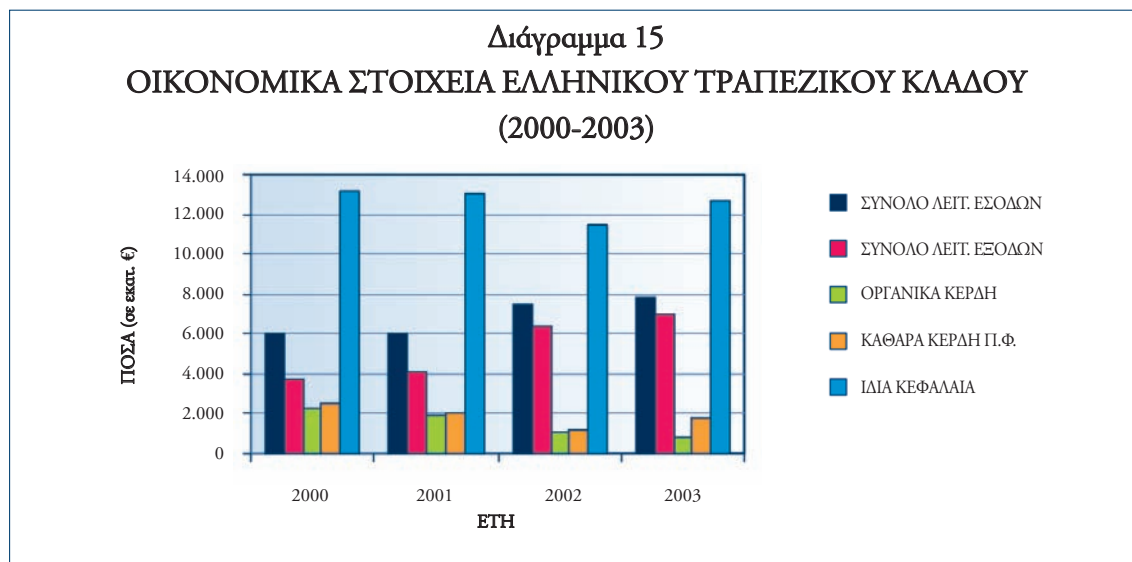
Από τη σχετική ανάλυση των στοιχείων της περιόδου αυτής προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- Το σύνολο του **ενεργητικού** αυξάνεται συνεχώς, αλλά με φθίνοντες ρυθμούς στη διάρκεια της ζετίας και σωρευτικά κατά 38,43%.
- Το σύνολο των **χορηγήσεων** του κλάδου κινήθηκε ανοδικά, αλλά με φθίνοντες ρυθμούς και αυξήθηκε σωρευτικά κατά 56,27%.
- Οι **καταθέσεις** στο σύνολο του κλάδου παρουσίασαν μικτές τάσεις και αυξήθηκαν οριακά στο σύνολο της ζετίας κατά 7%.



- Το σύνολο των **λειτουργικών εσόδων** κινήθηκε με λιγότερο έντονους ρυθμούς από την προηγούμενη περίοδο και αυξήθηκε σωρευτικά κατά 29,5%.
- Τα **λειτουργικά έξοδα** παρουσίασαν θεαματική αύξηση κατά 86,6%, με αποτέλεσμα την κατά 62,5% **μείωση** των **οργανικών κερδών**.

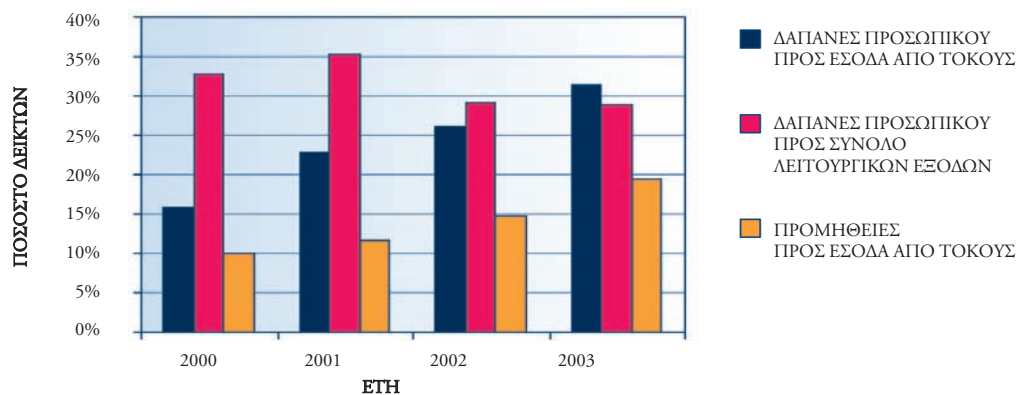
- Τα **καθαρά κέρδη προ φόρων** παρουσίασαν παρόμοια συμπεριφορά, το 2003 όμως η αρνητική πορεία ανεκόπη. Εκτιμάται ότι η παραπάνω αρνητική εικόνα για τη συνολική και οργανική κερδοφορία των τραπεζών οφείλεται κυρίως στην αύξηση του ανταγωνισμού και τη σταδιακή συρρίκνωση των επιτοκιακών περιθωρίων.



- Τα **επιτοκιακά έσοδα** παρουσιάζουν διαρκή μείωση σε όλη την ζετία, καταλήγοντας σε σωρευτική μείωση της τάξης του 42,5%. Αντίθετα, τα **μη επιτοκιακά έσοδα** αυξάνονται σταδιακά, καταλήγοντας σε σωρευτική άνοδο κατά 12,2%, γεγονός που υποδηλώνει τη στροφή του τραπεζικού συστήματος στην αναζήτηση εσόδων από την ανάπτυξη νέων διαμεσολαβητικών εργασιών.

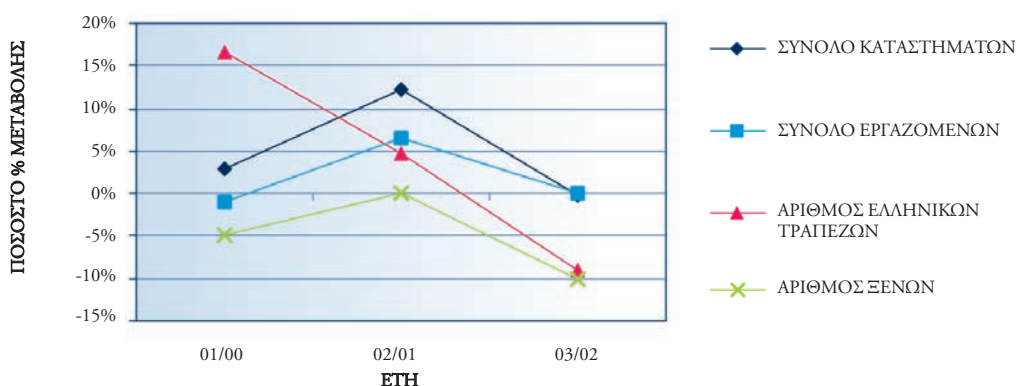


**Διάγραμμα 17**  
**ΕΞΕΛΙΞΗ ΔΕΙΚΤΩΝ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΕΣΟΔΩΝ-ΕΞΟΔΩΝ**  
**(2000-2003)**



- Ο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων παρουσίασε μικτές τάσεις, καθώς μετά τη μεγάλη αύξηση κατά το 2001 και 2002, μειώθηκε οριακά κατά 7 μονάδες το 2003. Η αύξηση του αριθμού των καταστημάτων εξηγείται από την είσοδο νέων τραπεζών στον κλάδο και τη στροφή των περισσότερων τραπεζών στη λιανική τραπεζική. Η αύξηση του **προσωπικού** δεν ήταν ανάλογη και περιορίστηκε σε μια οριακή άνοδο κατά 5,4%. Ο αριθμός των τραπεζών, μετά από κάποιες αναδιαρθρώσεις, αυξήθηκε κατά 2 (από 18 σε 20) για τις ελληνικές τράπεζες, ενώ μειώθηκε κατά 3 για τις ξένες (από 21 σε 18).

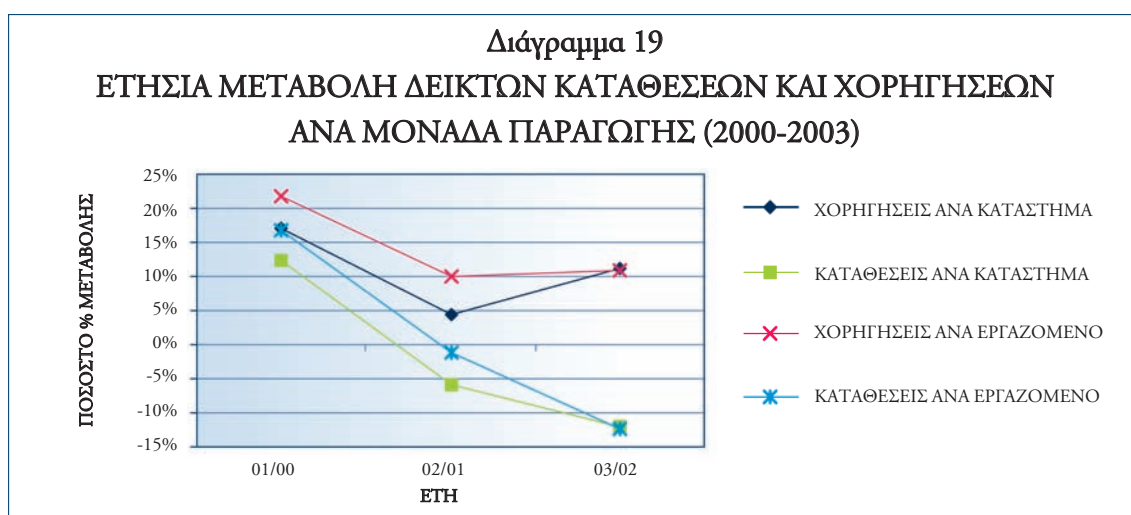
**Διάγραμμα 18**  
**ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ**  
**ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ (2000-2003)**



- Τέλος, στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 1999-2001, τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών συρρικνώθηκαν στη 2ετία 2001-2002, ενώ σημάδια ανάκαμψης εμφανίζονται κατά το 2003 αυξανόμενα κατά 11%.

Σχετικά με την **παραγωγικότητα, την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα** του συνόλου του τραπεζικού κλάδου προκύπτουν τα εξής:

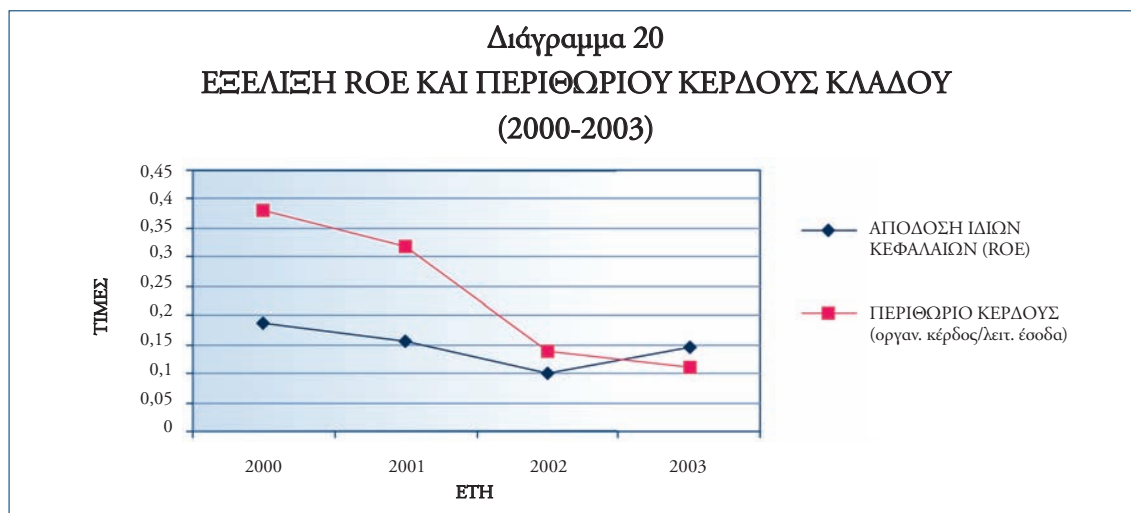
- Οι δείκτες **«ενεργητικό ανά κατάσταση»** και **«ενεργητικό ανά εργαζόμενο»** συνεχίζουν να αυξάνονται, με ηπιότερους όμως ρυθμούς, ένδειξη του δυναμισμού και της βελτίωσης της παραγωγικής δυναμικότητας του κλάδου.
- Οι δείκτες **«καταθέσεις ανά κατάσταση και ανά υπάλληλο»** μειώνονται το 2002 και 2003, σηματοδοτώντας: 1) τη μείωση της ροπής προς αποταμίευση και την πίεση στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και 2) τη στροφή των πελατών σε άλλες μορφές επένδυσης, λόγω της αρνητικής ή οριακής απόδοσης των παραδοσιακών αποταμιευτικών λογαριασμών.
- Ο δείκτης **«χορηγήσεις ανά κατάσταση»** αυξήθηκε κατά 35,7% από 22,25 εκατ. € το 2000 σε 30,20 εκατ. € το 2003. Ο δείκτης **«χορηγήσεις ανά εργαζόμενο»**, αυξήθηκε κατά 48,1% από 1,08 εκατ. € το 2000 σε 1,60 εκατ. € το 2003, κυρίως λόγω της έντονης ανάπτυξης της καταναλωτικής και στεγαστικής πίστης.



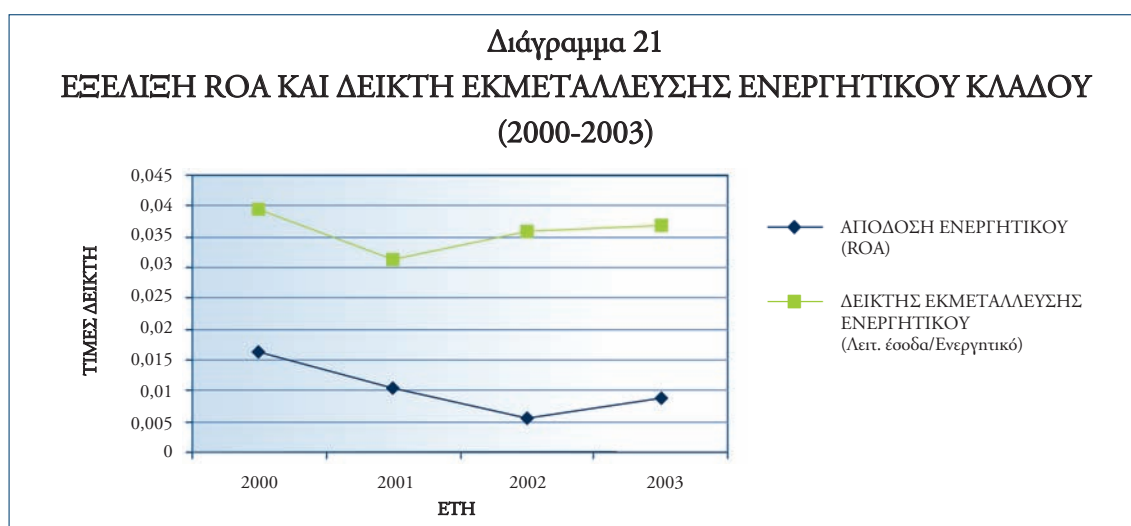
- Ο δείκτης **«μη επιτοκιακά (προμήθειες) προς επιτοκιακά έσοδα (τόκοι)»** αυξάνεται θεαματικά κατά 95,4%. Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρακολουθεί, έστω και καθυστερημένα, τις διεθνείς τάσεις, όπου το μίγμα των εσόδων διαφοροποιείται προς όφελος των εσόδων από προμήθειες.
- Η εξέλιξη του δείκτη των **δαπανών προσωπικού προς τα επιτοκιακά έσοδα** παρουσιάζει έντονα ανοδικές τάσεις και αυξάνεται κατά 97,85%. Αρνητική εξέλιξη παρουσιάζει και ο δείκτης **λειτουργικής αποτελεσματικότητας** (βλ. διάγραμμα 23), που αυ-

ξάνεται από το 0,62 το 2000 στο 0,89 το 2003. Η παραπάνω αρνητική εξέλιξη αντιστρέφει πλήρως την εικόνα της προηγούμενης περιόδου και ενδεχομένως να οφείλεται στην είσοδο νέων τραπεζών και στην ανάπτυξη του δικτύου τους, χωρίς όμως αντίστοιχη αύξηση των σχετικών εσόδων τους στα πρώτα χρόνια λειτουργίας τους.

- Επόμενο είναι να επηρεαστούν αρνητικά και οι **δείκτες αποδοτικότητας ROE και ROA**, οι οποίοι μειώνονται κατά 22,7% και 46,3% αντίστοιχα. Είναι προφανές ότι η αύξηση του ανταγωνισμού συμπιέζει τα επιτοκιακά περιθώρια και δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς οι νέες μεσολαβητικές δραστηριότητες.



- Αντίστοιχη είναι και η εξέλιξη του δείκτη του **περιθωρίου κέρδους**, που μειώνεται από 38,24% το 2000 σε 11,06% το 2003.
- Ο **δείκτης εκμετάλλευσης του ενεργητικού** (λειτουργικά έσοδα προς ενεργητικό) παρουσιάζει σταθεροποιητικές τάσεις και καταλήγει στο 3,68%, έχοντας υποστεί μικρή μείωση κατά 9,3%.





- Ο δείκτης της χρηματοοικονομικής μόχλευσης (ενεργητικό προς ίδια κεφάλαια) παρουσιάζει σταδιακή αύξηση από το 11,96 το 2000, στο 16,73 το 2003, καταδεικνύοντας την αύξηση της ικανότητας αποτελεσματικής χρήσης ξένων κεφαλαίων με παράλληλη αύξηση του χρηματοοικονομικού κινδύνου.



- Τέλος ο δείκτης «χορηγήσεις προς καταθέσεις» βαίνει συνεχώς αυξανόμενος, καταλήγοντας στο 80,14% το έτος 2003. Το αυξημένο αυτό ποσοστό συνάδει με τις παρατηρήσεις μας για έντονη ανάπτυξη της στεγαστικής και καταναλωτικής πίστης.



## V. Συμπεράσματα

Η μελέτη του τραπεζικού κλάδου στην Ελλάδα την περίοδο 1990-2003 μας αποκαλύπτει ορισμένα ενδιαφέροντα σημεία που αφορούν στην εξέλιξη του κλάδου και στις μετέπειτα διαφαινόμενες προοπτικές του.

1. Ο κλάδος δείχνει διαρκή ανοδική δυναμική, η οποία μπορεί περιστασιακά να μειωθεί ή να διακοπεί για κάποιο έτος, όμως στο σύνολο της περιόδου παρουσιάζει εντυπωσιακή ανάπτυξη, η οποία συνεχίζεται και πέραν του 2003, λόγω της έντονης δραστηριότητας του τομέα της λιανικής τραπεζικής (στεγαστική, καταναλωτική πίστη).
2. Ο κλάδος εισήλθε σε φάση συγκέντρωσης την περίοδο 1996-1999, όμως από το 2001 και μετά παρατηρείται είσοδος νέων παικτών στον τραπεζικό κλάδο (ιδρύσεις νέων τραπεζών, π.χ. Nova (Millenium Bank), Omega, Probank κ.ά.)
3. Διαπιστώνονται κάποιες αδυναμίες του τραπεζικού κλάδου: α) χαμηλός δείκτης «χορηγήσεις προς καταθέσεις», β) χαμηλός δείκτης «μη επιτοκιακά προς επιτοκιακά έσοδα» και γ) χαμηλός δείκτης λειτουργικής αποτελεσματικότητας.
4. Το κατάστημα παραμένει το κυρίαρχο κανάλι διανομής, όπως προκύπτει από την αύξηση του αριθμού των τραπεζικών καταστημάτων, παρά την ανάπτυξη εναλλακτικών καναλιών διανομής των τραπεζικών προϊόντων (ATM, internet banking, phone banking κ.ά.)
5. Η πίεση του ανταγωνισμού γίνεται ιδιαίτερα εμφανής από το 2001 και μετά και η επερχόμενη μείωση των επιτοκιακών περιθωρίων (spreads) αναγκάζει τις τράπεζες να ανακαλύψουν εναλλακτικές πηγές εσόδων.

Για τη μετά το 2003 περίοδο οι εξελίξεις στον τραπεζικό κλάδο επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες παρατηρήσεις μας και συνοπτικά αναφέρουμε τα εξής:

- Οι περισσότερες τράπεζες εστίασαν σε προσπάθειες μείωσης του λειτουργικού τους κόστους μέσω της τεχνολογίας (π.χ. κεντροποίηση υπηρεσιών) και μέσω μείωσης του προσωπικού (π.χ. προγράμματα εθελούσιας εξόδου).
- Εντάθηκε ο ανταγωνισμός στον τομέα της λιανικής τραπεζικής, καθώς παρουσίαζε τις καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης.
- Οι μεγάλες τράπεζες κινήθηκαν επιθετικά και επεκτάθηκαν εκτός συνόρων στις αγορές της ΝΑ Ευρώπης, προκειμένου να τοποθετηθούν έγκαιρα σε αυτές τις αναπτυσσόμενες αγορές, που μελλοντικά θα συνεισφέρουν όλο και περισσότερο στα συνολικά έσοδά τους.
- Μέχρι και σήμερα, σύμφωνα με τους διεθνείς αναλυτές (Fitch, Morgan Stanley κ.ά.) ο ελληνικός τραπεζικός τομέας εμφανίζει τις καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης από τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς.